

Михайленко Д.Г.,

кандидат юридичних наук, доцент, докторант кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Інституційна безпека держави як складова національної безпеки прямо залежить від стану функціонування управлінських та пов'язаних із ними структур як публічного, так і приватного сектору. Невиконання владними інституціями своїх функцій на протязі тривалого часу не тільки унеможливорює сталий розвиток суспільства, а й призводить до системних деформацій, породжує злочинність кризового типу. За висновком Ф. Фукуями нині більшість країн світу визнають легітимність демократії і принаймні створюють видимість проведення виборів на конкурентній основі. Що реально відрізняє одну політичну систему від іншої, то це міра, наскільки правлячі еліти прагнуть скористатися своєю владою на службу загальним інтересам суспільства чи просто збагачуючи себе, своїх друзів і членів їх сімей[1]. У цьому контексті звертає на себе увагу, що за період незалежності України відбулося значне поширення злочинності службових осіб, яка складає основну частину корупційної злочинності. Так, відповідно до щорічних звітів міжнародної організації «Transparency International» Україна традиційно оцінюється як держава із значним рівнем корупції. Так, у 2013 році Україна займала 144 місце у світі з балом 25, у 2014 році – 142 місце зі 175 позицій з 26 балами, у 2015 році – 130 місце зі 168 країн із 27 балами, а у 2016 році – 131 місце із 176 країн із 29 балами із 100. Разом із тим, значна корумпованість управлінських інституцій не відображається у даних офіційної статистики щодо характеристик злочинності в Україні, за якими службові злочини традиційно складають невелику питому вагу в структурі злочинності (близько 3% і цей показник є

стабільним), що є підтвердженням високого рівня латентності корупційної злочинності в Україні.

У цьому контексті звертає на себе увагу, що звичні механізми кримінально-правової протидії корупційним злочинам виникли, довгий час зводилися і зводяться нині до наявності одного рубежу – встановлення заборони конкретних корупційних діянь, що є суспільно небезпечними. При цьому така система підстав кримінальної відповідальності за корупційні злочини, яка була прийнята також і КК у 2001 році, фактично виникла ще за часів становлення СРСР (з КК УРСР 1922 року) і у незмінному по суті вигляді існувала до масштабної реформи антикорупційного законодавства, яка стартувала відповідним пакетом законів від 11.06.2009 року, але почала вводити до правової системи принципово нові інструменти протидії корупції тільки з 2013 року. Незважаючи на це, фактично система корупційних злочинів, яка закріплена у КК 2001 року, була і значною мірою залишається аналогічною по суті тій, яка виникла та консолідувалася у Кримінальному законі ще у далекому 1922 році. При цьому не слід забувати, що система управління, кримінологічні властивості корупції, правові засоби некримінального характеру та неправові засоби стримування та протидії корупції у ті часи значною мірою відрізнялися від існуючих сьогодні. У тому числі цим слід пояснювати низькі показники застосовуваності КК у ситуації значного поширення корупції.

Трансформація КК у частині регламентації кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності фактично відбулася з 01.07.2011 року, адже пакет антикорупційних законів від 11.06.2009 року у цьому сенсі не можна враховувати, оскільки вони діяли лише п'ять днів. При цьому єдиними принципово новими рисами такої трансформації було те, що:

- 1) було диференційовано підстави кримінальної відповідальності за загальні корупційні злочини (лише у межах складів злочинів з розділу XVII Особливої частини КК) на дві групи: корупційні злочини у публічній сфері управління та корупційні злочини у приватній сфері управління. Зазначене дозволило враховувати різний ступінь суспільної небезпеки таких груп діянь при застосуванні заходів кримінально-правового впливу;

2) виділено у системі корупційних злочинів окрему групу за ознаками спеціального суб'єкта – корупційні злочини осіб, які надають публічні послуги, що стало винаходом українського законодавця і несподіванкою для науки кримінального права, оскільки виокремлення такого суб'єкта відбулося вперше в Україні та до того не обговорювалося у науці кримінального права.

У подальшому сутнісні зміни введеного з 01.07.2011 року механізму кримінально-правової протидії корупційним злочинам почали запроваджуватися лише з 2013 року і їх на сьогодні нараховується не так багато як це може здатися із значної кількості законодавчих корекцій КК щодо протидії корупції. Реально нові кримінально-правові інструментами протидії корупції фактично можна звести лише до наступного (без оцінки доцільності таких змін, їх соціальної обумовленості та якості з точки зору законодавчої техніки):

1) викладення у новій редакції ст.354 КК, чим сконструйовано склад цього злочину по типу норм про підкуп і розширено поле антикорупційної дії КК за рахунок збільшення кола спеціальних суб'єктів пасивного підкупу, і подальше розростання дії цієї норми на приватний сектор у зв'язку із змінами від 13.05.2014 року, за якими суб'єктами цього злочину на сьогодні є особи, які працюють на користь будь-якої юридичної особи, та працівники такої юридичної особи, які не є службовими особами;

2) запровадження та введення у дію з 27.04.2014 року інституту відповідальності юридичних осіб у тому числі за вчинення корупційних злочинів, а також подальше значне розширення підстав застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за рахунок передбачення у п.2 ч.1 ст.96-3 КК України у якості такої підстави – незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу юридичної особи законом або установчими документами обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення визначеного корупційного злочину, що у сумі з нормами розділу X Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року вже сьогодні надає правоохоронній системі значні правові інструменти для впливу на великий приватний бізнес за

допомогою ресурсів кримінальної юстиції та формує новий напрямок юриспруденції – антикорупційна безпека господарської діяльності;

3) наближення норми про незаконне збагачення до моделі ст.20 Конвенції ООН проти корупції у зв'язку із змінами, внесеними 14.10.2014 року та 12.02.2015 року.

Інші зміни КК у частині протидії корупційним злочинам, виходячи із їхнього рівня та можливості вплинути на реальну ситуацію у цій сфері охорони правовідносин від злочинних посягань, не мають того масштабу, щоб вести мову про те, що вони суттєво трансформували механізм кримінально-правового впливу на корупційні злочини чи службові злочини.

Враховуючи, що: 1) найбільш небезпечні злочини у сфері службової діяльності є корупційними злочинами і навпаки; 2) основні інструменти кримінально-правової протидії корупції сконцентровані і диференційовані саме у межах розділу XVII Особливої частини КК, є необхідність встановлення співвідношення між ними.

У той час, коли злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зосереджені у межах розділу XVII Особливої частини КК, корупційні злочини структурно не виокремлені в Особливій частині КК. Більше того, КК не містить визначення корупційного злочину, а закріплює у примітці до ст.45 КК лише їх перелік. Такий спосіб законодавчого регламентування протидії цьому різновиду злочинів має як перевагу (усуває можливі зловживання при кваліфікації конкретного злочину як корупційного), так і недоліки (не охоплює всіх злочинів, які можуть бути корупційними (наприклад, ч.4 ст.160, ч.2 ст. 189, ч.2 ст.201, ст.ст. 358, 365, 366, 369-3, ч.2 ст.375 КК), передбачає злочини, які можуть бути і не корупційними (наприклад, ст.ст. 210, 320 КК)).

Виходячи із визначення корупції та корупційного правопорушення за Законом України «Про запобігання корупції» та поняття злочину за ч.1 ст.11 КК, під корупційним злочином слід розуміти передбачене КК суспільно небезпечне умисне діяння (дію або бездіяльність), вчинене особою, зазначеною у ст.3 Закону України «Про запобігання корупції», що містить ознаки корупції.

Кваліфікація будь-якого злочину, у тому числі і злочину, передбаченого розділом XVII Особливої частини КК, як корупційного тягне: 1) більш суворі негативні правові наслідки у сфері дії Кримінального закону – обмежує звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45-48 КК), покарання та його відбування (ч.4 ст.74, ч.1 ст.75, ч.1 ст.79, ч.3 ст.81, ч.4 ст.82, ч.4 ст.86, ч.3 ст.87 КК), унеможлиблює застосування ст.69 КК та зняття судимості (ч.2 ст.91 КК), може утворити підставу для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (ст.96-3 КК); 2) особливості застосування КПК; 3) негативні наслідки, передбачені Законом України «Про запобігання корупції»; 4) можливість включення процедури позовного провадження про визнання необґрунтованими активів та їх витребування (ст.ст. 233-1 – 233-3 ЦПК). У зв'язку із зазначеним, визначення окремого злочину як корупційного має важливе практичне значення.

Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у рамках розділу XVII Особливої частини КК за ознакою корумпованості із застосуванням підходу М.І. Мельника[15, с.168-172] можна розділити на такі, що є завжди корупційними (безумовно корупційні); такі, що є завжди не корупційними, і змішані (умовно корупційні), вчинення яких не завжди супроводжується ознакою корупційності, в одних випадках вони мають корупційний характер, в інших – ні. Безумовно корупційними є всі різновиди зловживання повноваженнями (ст.ст. 364, 364-1, 365-2 КК) та підкупів (ст.ст. 368, 369, 368-3, 368-4 КК), а також пов'язане з останніми зловживання впливом (ст.369-2 КК), незаконне збагачення (ст. 368-2 КК), змішаними – перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст.365 КК), службове підроблення (ст.366 КК) та протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань (ст.369-3 КК), завжди не корупційними – службова недбалість (ст.367 КК) і провокація підкупу (ст.370 КК). При цьому, декларування недостовірної інформації (ст.366-1 КК) є злочином, пов'язаним з корупцією. Враховуючи викладене, коло корупційних злочинів лише перетинається із колом злочинів у сфері

службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг.

Важливою типологізацією корупційних злочинів, ідею якої доцільно використати і щодо злочинів, передбачених розділом XVII Особливої частини КК, є їх розподіл на дві принципово різні групи за критерієм механізму злочинних (корупційних) відносин на односторонні та двосторонні злочини. До односторонніх відносяться такі злочини, які можуть бути вчинені суб'єктом злочину одноособово без обов'язкової добровільної участі інших осіб (ст.ст. 364-367, 368-2, 369-3, 370 КК). До двосторонніх злочинів відносяться такі злочини, які можуть бути вчинені виключно при обов'язковій добровільній участі декількох суб'єктів злочину (ст.ст. 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК).

Визначення об'єкта злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також виявлення його значення є важливим для правильного розуміння природи цієї групи злочинів, їх ознак для цілей кримінально-правової кваліфікації та дає можливість обґрунтувати проведену в Україні диференціацію режимів кримінально-правового впливу на корупцію.

Узагальнення різноманітних позицій науковців щодо визначення родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності свідчить, що під ним розуміли чи розуміють: 1) службовий борг (обов'язок) [Жижилєнко О.О., Познишев С.В.]; 2) службову діяльність посадової особи й порушення правильного здійснення нею своїх службових функцій [Гюнтер А.Р.]; 3) сам державний апарат [Піонтковський А.А.]; 4) державну дисципліну [Трайнін А.Н. (1938 р.)]; 5) правильну роботу державного апарату (вперше запропонував А.Н. Трайнін в 1939 році, змінивши свою думку) [Папіашвілі Ш.Г., Світлов О.Я., Квіцинія А.К., Навроцький В.О., Дудоров О.О., Крупко Д.І., Чугуніков І.І. (як на додаткову складову розглядуваного родового об'єкту вказував на порушення авторитету державних органів)]; 6) інтереси державного управління [Утевський Б.С.]; 7) якість державного апарату [Естрін А., Сахаров О.Б.]; 8) інтереси публічної служби [Волженкін Б.В., Шнітенков А.В.]; 9) встановлений законом порядок здійснення посадовими та службовими особами своїх повноважень

[Андрушко П.П.]; 10) суспільні відносини соціального управління, у яких їх суб'єкти реалізують керуючий вплив [Задоя К.П.] тощо.

Дослідження означених точок зору, їх еволюції та термінологічного апарату дозволяє прийти до висновку, що найбільш точною є позиція, за якою об'єктом злочинів, передбачених розділу XVII Особливої частини КК, є встановлений нормами права порядок здійснення службовими особами та особами, які надають публічні послуги, своїх повноважень. Проте такий порядок є не чим іншим як соціальним зв'язком суспільних відносин, які охороняються нормами розділу XVII Особливої частини КК. Із урахуванням цього, зазначені норми охороняють суспільні відносини, в яких реалізуються публічна (державна чи муніципальна) влада, приватне управління та публічні послуги, а також офіційні спортивні змагання, що складаються між визначеними Кримінальним законом спеціальними суб'єктами та будь-якими суб'єктами, прямо зацікавленими у результатах їх діяльності, у зв'язку з владними, управлінськими та іншими юридичними актами цих спеціальних суб'єктів, а також результатами офіційних спортивних змагань, змістом яких є встановлений нормами права порядок здійснення такими спеціальними суб'єктами своїх повноважень чи обов'язків. Як вбачається із наведеного у зв'язку із введенням у межах розділу XVII Особливої частини КК відповідальності за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369-3 КК) з 03.12.2015 року було значно розширено об'єкт його охорони.

Така складна структура родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XVII Особливої частини КК, зумовлена суттєвою зміною моделі кримінально-правової охорони службової діяльності Законом України № 3207-VI від 07.04.2011 року. Цим Законом у КК була реалізована ідея диференціації кримінально-правової охорони служби у публічній та приватній сферах. На цей час норми розділу XVII Особливої частини КК покликані охороняти чотири окремі групи суспільних відносин, які виокремлюються за їх змістом: 1) змістом яких є встановлений нормами права порядок здійснення своїх повноважень публічними службовими особами (інтереси публічної служби); 2)

змістом яких є встановлений нормами права порядок здійснення своїх повноважень іншими службовими особами (інтереси приватної служби); 3) змістом яких є встановлений нормами права порядок здійснення своїх повноважень особами, які надають публічні послуги; і 4) змістом яких є встановлений нормами права порядок здійснення своїх обов'язків особами у сфері спорту.

Наведений розподіл заснований на принциповій відмінності природи повноважень публічних та приватних службовців, їх значимості, а також особливостях повноважень осіб, які надають публічні послуги та які працюють у сфері спорту. Разом із тим, структура охоронюваних правовідносин та механізм порушення об'єкта злочинів, передбачених розділом XVII Особливої частини КК, є однаковими, що є чи не єдиною ознакою, яка зумовила поміщення цих злочинів в один розділ.

При вирішенні проблеми розмежування злочинів проти порядку управління та розглядуваної групи злочинів за родовим об'єктом слід враховувати, що якщо обов'язок діяти певним чином при скоєнні службового злочину покладається саме на службовця, то при скоєнні злочину проти порядку управління такий обов'язок вже стосується суб'єкта, на якого впливає діяльність державного (муніципального) органу. Крім того, злочини проти порядку управління незалежно від суб'єкта відносин посягають на інші елементи (ознаки) державного (муніципального) органу, і не порушують його роботу через таку ознаку як здійснення функцій зазначеного органу, що може прямо зробити лише службова особа чи інший спеціальний суб'єкт. Зазначене показує помилковість розміщення у межах розділу XV Особливої частини КК такого складу злочину, як підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст.354 КК), адже не складно побачити, що структура охоронюваних ст.354 КК правовідносин та механізм їх порушення, по-суті, є аналогічними тим, що охороняються нормами розділу XVII Особливої частини КК. Така помилка у розміщенні зазначеного злочину у структурі Особливої частини КК зумовлює неможливість встановлення порушення ним того об'єкту, який

визначений законодавцем, а отже виключає можливість конструювання складу злочину у цілому.

Безпосередніми обов'язковими об'єктами злочинів розглядуваної групи є конкретні аспекти встановленого порядку здійснення своїх повноважень відповідними спеціальними суб'єктами. Це можуть бути такі конкретні аспекти як – виконання повноважень лише в інтересах служби, обов'язок службової особи здійснювати свої повноваження лише у межах своїх повноважень, обов'язок добросовісно виконувати свої повноваження і т.д.

Як уже зазначалося вище, у правовій системі України реалізована ідея диференціації режимів правового впливу на корупцію у залежності від того, до якої сфери вона відноситься – публічної чи приватної. При цьому під режимом правового впливу на корупцію слід розуміти особливий порядок правового регулювання, який виражається у поєднанні таких юридичних засобів, як превентивні антикорупційних механізми, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, система підстав відповідальності за корупційні правопорушення та ступінь суворості правових наслідків цих правопорушень, з метою ефективної протидії корупції. На рівні КК така диференціація була здійснена лише з 01.07.2011 року (якщо не рахувати пакет антикорупційних законів від 11.06.2009 року, які діяли з 01.01.2011 року по 05.01.2011 року), і з плином часу значно поглибилася.

У кримінальній юриспруденції сформувалося уявлення про соціальну обумовленість такої диференціації. Головною відмінністю між розглядуваними групами злочинів є те, що лише посягання з боку публічних службовців призводять до послаблення державної влади[5, с.53-54; 20, с.81] та влади місцевого самоврядування. Слід погодитися, що відображений КК диференційований підхід щодо кримінальної відповідальності за службові правопорушення осіб, задіяних у публічній і приватній сферах, враховує різницю у суспільній небезпеці діянь, ґрунтується на власному історичному досвіді (дореволюційному, часів НЕПу) і досвіді країн із розвинутою ринковою економікою, враховує положення відповідних міжнародно-правових документів[8, с.247].

Таким чином, публічні службові особи наділені владними публічно-правовими повноваженнями, а особливістю об'єкта при вчиненні ними злочинів по службі є те, що його становлять правовідносини, в яких реалізується державна чи муніципальна влада. Зазначене характеризує суттєву особливість об'єкту цієї підгрупи злочинів, підтверджує їх підвищену (порівняно з іншими службовими злочинами) суспільну небезпеку та проектується на ознаки їх спеціального суб'єкта. Цим і обґрунтовується встановлення більш жорстких правових наслідків та більш широкого кола правових інструментів протидії щодо корупції у публічному секторі управління, у тому числі і у сфері дії КК.

Враховуючи фундаментальний характер розподілу корупції на сфери – корупція у публічному та приватному секторі управління, міжнародні акти щодо протидії корупції (Міжамериканська конвенція проти корупції від 29 березня 1996 року, Конвенція з боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав у разі проведення міжнародних ділових операцій від 21.11.1997 року, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 року, Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 року) підпорядковують йому свої норми. У наведених актах критерієм розподілу корупції на дві сфери – публічну та приватну, є характер здійснюваної діяльності. Так, спеціальні суб'єкти корупційних правопорушень у публічному секторі управління повинні бути наділені публічними (державними) функціями (функції у зв'язку із зайняттям посад у законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі чи здійснення державних функцій або надання державних послуг) та використовувати їх при вчиненні правопорушення.

У зв'язку із викладеним в Україні до злочинів у сфері публічної службової діяльності (корупційних злочинів публічного сектору) відносяться ті злочини, які пов'язані із діяльністю службових осіб, які виконують функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи

комунальних підприємствах, в установах чи організаціях. При цьому згідно п.1 примітки до ст.364 КК для цілей статей 364, 368, 368-2, 369 КК до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства. Відповідно до злочинів у сфері приватної службової діяльності (корупційних злочинів приватного сектору) відносяться ті злочини, які пов'язані із діяльністю службових осіб, які виконують свої функції у інших підприємствах, в установах чи організаціях, ніж ті, які згадуються у п.1 примітки до ст.364 КК. Разом із тим, закріплений у КК критерій розмежування підстав відповідальності за корупційні злочини у публічній та приватній сферах (форма власності та суб'єкт права вирішального впливу) не відповідає не тільки підходу з міжнародний актів, а й критерію такого поділу, що застосований у Законі України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року та КУпАП. Таке правове регулювання породжує парадоксальні ситуації щодо службовців державних та муніципальних підприємств, які не виконують жодних публічних функцій, а створені виключно з метою одержання прибутку, оскільки на рівні КК до за критерієм права власності на них розповсюджується режим правового впливу як для корупції у публічному секторі, а на рівні інших антикорупційних актів – як для корупції у приватному секторі. Очевидно, що така ситуація потребує втручання законодавця.

Щодо злочинів службових осіб, які окреслені у п.2 примітки до ст.364 КК, встановлюється такий же режим кримінально-правового впливу, як і до злочинів національних службових осіб публічного сектору.

Крім того, в Україні режим правового впливу на корупцію у публічному секторі не є однорідним, оскільки для такого виду службових осіб, як особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які зазначені у п.1 ч.1 ст.3 Закону України «Про запобігання корупції» (фактично це найвищі службові особи України) він є більш суворим. Зокрема, лише щодо цієї категорії осіб може бути застосована кримінальна

відповідальність за незаконне збагачення (ст.368-2 КК) та за декларування недостовірної інформації (ст.366-1 КК).

Окремі режими правового впливу встановлено на корупцію осіб, які надають публічні послуги, та корупцію у сфері спорту.

Таким чином, у розділі XVII Особливої частини КК диференційовано режим правового впливу на корупційні злочини у залежності від «характеру здійснюваної діяльності спеціального суб'єкта» (саме такий критерій є вірним, а не фактично застосований у КК) на корупційні злочини: 1) у сфері публічної службової діяльності (публічного сектору), у межах яких більш суворий кримінально-правовий режим встановлено для найвищих службових осіб України (ст.ст. 364, 366-1, 368, 368-2, 369 КК); 2) у сфері приватної службової діяльності (приватного сектору) (ст.ст. 364-1, 368-3 КК); 3) у сфері надання публічних послуг (ст.ст. 365-2, 368-4 КК); 4) у сфері спорту (ст.369-3 КК). При цьому зловживання впливом (ст.369-2 КК) відноситься до 1, 2 та 3 із зазначених вище груп.

Ознакою складів злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є неправомірна вигода, яка може бути засобом вчинення злочину (частини 1, 2 ст.ст. 368-3, 368-4, ст.369, ч.1 ст.369-2 КК) та продуктом злочинної діяльності суб'єкта злочину, прагнення одержати який у складах злочинів є метою (ст.ст. 364, 364-1, 365-2, 368, частини 3, 4 ст.ст. 368-3, 368-4, частини 2, 3 ст.ст.369-2, 369-3 КК).

Відповідно до примітки до ст.364-1 КК під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав. Наведене визначення містить не тільки перелік «предметів» неправомірної вигоди [будь-які вигоди (як майнові, так і немайнові)], а й ознаку дій щодо відчуження чи набуття такої вигоди [такі дії мають бути вчинені без законних на те підстав], що слід враховувати при кваліфікації злочинів цієї групи.

Неправомірна вигода є майновою у випадках, коли винна особа задовольняє свої корисливі потреби чи має можливість їх задовольнити саме з моменту одержання такої вигоди і безпосередньо саме від її предмета. Інші блага, які можуть принести майнову вигоду у подальшому, а не у момент їх отримання (надання вигідної роботи, видача фіктивного диплому тощо), не є майновою неправомірною вигодою. При цьому послуга є майновою, якщо вона надається по заниженій ціні (тобто по ціні, яка є нижчою за мінімальну ринкову) або безоплатно, але підлягає оплаті. Такі послуги звільняють винну особу від розтрат у момент їх надання і цим приносять їй майнову вигоду. При визначенні майнової неправомірної вигоди доцільно орієнтуватися на п.4 Постанови і вважати нею майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього [документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо], будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). У інших випадках неправомірна вигода є немайновою.

Кваліфікація неправомірної вигоди як майнової має значення для встановлення ознак складу злочину чи кваліфікуючих ознак, які пов'язані із розміром предмету неправомірної вигоди [двадцять мінімальних заробітних плат (ч.3 ст.369-3 КК), значний, великий та особливо великий розмір (ч. 2, 3, 4 ст.368 КК)]. Крім того, розмір майнової неправомірної вигоди повинен враховуватися при призначенні покарання як обставина, що впливає на ступінь тяжкості вчиненого злочину (п.3 ч.1 ст.65 КК). Останнє пояснюється тим, що розмір одержаної неправомірної вигоди хоча безпосередньо не підвищує суспільну небезпеку вчиненого, проте опосередковує (оцінює) обставину, яка дійсно впливає на тяжкість вчиненого злочину – суспільну значимість самої оплаченої поведінки спеціального суб'єкта злочину, яка вважається тим значимішою, чим дорожче коштує.

Враховуючи те, що переважна більшість злочинів, передбачених розділу XVII Особливої частини КК, є злочинами зі спеціальним складом, то

особливістю діяння при їх вчиненні є його особливий зв'язок зі спеціальним статусом суб'єкта. За характеристиками такого зв'язку діяння розглядуваних злочинів можна розділити на дві групи: 1) ті, які здійснюються виключно у межах наданих повноважень; 2) ті, які здійснюються з використання як наданих повноважень, так і пов'язаних з ними можливостей. До першої групи слід віднести діяння, які виражаються у: зловживанні спеціальними повноваженнями (ст.ст. 364-1, 365-2 КК), невиконанні або неналежному виконанні службових обов'язків (ст.367 КК), вчиненні дій або бездіяльності з використанням наданих повноважень (ст.ст. 368-3, 368-4 КК); а до другої – використанні влади чи службового становища (ст.364 КК), вчиненні чи невчиненні дії з використанням наданої влади чи службового становища (ст. 368 КК). Таким чином, використання поряд із повноваженнями і пов'язаних з ними можливостей можливе лише у злочинах у сфері публічної службової діяльності. Крім того, те саме є характерним для діянь корупційних злочинів, які передбачені ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК, оскільки у примітці до ст.45 КК щодо наведених корупційних злочинів використано формулювання «вчинення шляхом зловживання службовим становищем».

Щодо другої групи діянь, то у науковій літературі склалося два підходи до інтерпретації звороту «використання службового становища»: обмежувальний (як здійснення дій, які входять до кола службових повноважень, становлять компетенцію службовця[2, с.84; 12, с.68; 19, с.48], тобто у цьому випадку наведене вище групування діянь усувається), та поширювальний (як окрім використання службової компетенції, посадова особа, займаючи відповідну посаду, з огляду на це, володіє певним авторитетом, має службові зв'язки з іншими посадовими особами і тому здатна впливати на них, чого не можуть здійснити інші особи, які не займають цієї посади[5, с.127-128; 10, с.131-132]). Остання позиція підтримується судовою практикою і є правильною. Так, відповідно до п.2 Постанови відповідальність за одержання хабара настає лише за умови, що службова особа одержала його за виконання чи невиконання, зокрема, таких дій, які вона не уповноважена була вчинювати, але до вчинення

яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу.

У зв'язку із цим, при використанні службовою особою можливостей, які пов'язані із службовими повноваженнями, для впливу на інших службових осіб з метою вчинення ними неправомірного діяння має місце діяння у формі використання службового становища. Важливим при цьому є питання про межі зазначених вище можливостей службовця. Такі можливості можуть мати місце лише у тих відносинах, які встановилися між винним та іншими службовими особами саме з огляду на його службове становище. Крім того, необхідно, щоб такі відносини характеризувалися службовою залежністю одного суб'єкта від іншого. При цьому «використання можливостей» може здійснюватися лише в одному напрямку – на залежного суб'єкта. Відносини службової залежності можуть бути різними: це може бути адміністративна залежність, фінансова, економічна, особи можуть знаходитися у відносинах підконтрольності чи піднаглядності тощо, головне, щоб одна сторона таких відносин мала можливість, використовуючи свою компетенцію, управляти, притягувати до відповідальності, вирішувати питання щодо просування по службі чи спричиняти будь-які інші правові наслідки для залежної особи у рамках своїх повноважень. Зворотне здійснення впливу з боку залежної особи можливе, але це вже не буде вплив завдяки своєму службовому становищу. У цьому разі можна вести мову про використання дружніх чи інших особистих відносин між цими особами тощо, що не є характеристикою корупційного злочину.

Таким чином, використання спеціальним суб'єктом свого становища при вчиненні злочину, передбаченого розділом XVII Особливої частини КК, має місце, коли ним виконана чи невиконана дія, яку він міг чи повинен був виконати з використанням наданих йому функцій (повноважень, компетенції) або таких, які він не уповноважений був вчинювати, але до вчинення яких іншими спеціальними суб'єктами, що є службово залежними від нього, міг вжити заходів завдяки своєму становищу.

Саме такий підхід знайшов розвиток у висновках Верховного Суду України (надалі – ВСУ). Так, зроблено висновок, що засуджений діяв з

використанням службового становища, оскільки він як службова особа органів прокуратури при вчиненні злочинів використав авторитет своєї посади й мав можливість у силу свого службового становища давати вказівки, рекомендації підпорядкованим організаціям і контролювати їх щодо перевірки діяльності та функціонування потерпілого (*постанова ВСУ від 12.12.2011 року по справі № 5-26кс11*). У цьому контексті суперечливим видається підхід, за яким підтверджено, що засуджений вчиняв діяння з використанням службового становища, оскільки будучи головою апеляційного суду був наділений рядом повноважень, природа та сукупність яких позиціонувала його як керівника інституції і визначала першість в ієрархічній структурі цієї інституції. При цьому не було взято до уваги, що за своїм службовим становищем останній не міг впливати на прийняття рішень судовими інстанціями, які ухвалювалося колегіально (*постанова ВСУ від 25.04.2013 року по справі № 5-5кс13*), а судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (ст. 129 Конституції України). За таких умов складно вести мову про наявність службової залежності.

Враховуючи характеристики об'єкта злочинів розділу XVII Особливої частини КК та механізм його порушення, вчинення цих злочинів пов'язане із обов'язковою участю спеціальних суб'єктів, якими є: 1) службова особа (у визначенні ч.3, 4 ст.18 КК) (ст.ст.366, 367, 370 КК); 2) службова особа (у визначенні п.1, 2 примітки до ст.364 КК) (ст.ст.364, 368, ч.2, 3 ст.368-2 КК); 3) службова особа юридичної особи приватного права (ст.364-1, ч.3, 4 ст.368-3 КК); 4) працівник правоохоронного органу (ст.365 КК); 5) особа, яка надає публічні послуги (ст.ст.365-2, 368-4 КК); 6) суб'єкт декларування (у визначенні примітки до ст.366-1 КК) (ст.366-1 КК); 7) особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (у визначенні п.1 примітки до ст.368-2 КК) (ст.368-2 КК); 8) спортсмен, особа допоміжного спортивного персоналу, яка бере участь у спортивному змаганні, посадова особа у сфері спорту (у визначенні ст.1 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань») (ст.369-3 КК).

При цьому у правовій системі України не міститься визначень спеціальних суб'єктів, які зазначені вище у пунктах 3, 4, 5, що є серйозним недоліком, оскільки створює правову невизначеність, а це є порушенням принципу законності.

Громіздкі визначення службових осіб, які містяться у КК, можна звести до дефініції, яка у повній мірі враховує правові ознаки, які є необхідними та достатніми для застосування цих категорій. Так, службовою особою у КК є особа, яка на правовій підставі (у зв'язку з обійманням посади чи за спеціальним повноваженням) здійснює функції представника влади чи організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції. Поняття службової особи, яке закріплено у ч.3, 4 ст.18 КК, охоплює службових осіб публічного сектору, що визначені у п.1, 2 примітки до ст.364 КК, та службових осіб юридичних осіб приватного права, та вичерпується ними.

Для окреслення кола службових осіб приватного сектору закон не дає чітких орієнтирів. За висновком ВСУ при визначенні поняття цього виду службової особи не слід звертатися до норм ЦК, а встановлювати його зміст виключно шляхом системного аналізу норм, передбачених ч.3, 4 ст.18 КК та п.1, 2 примітки до ст.364 КК (*постанова ВСУ від 07.11.2013 року по справі № 5-42кс13*). Враховуючи також визнані у науці принципи кодифікації, службову особу юридичної особи приватного права варто визначити як особу, яка на правовій підставі здійснює організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції в юридичних особах, у статутному фонді яких державна чи комунальна частка не перевищує 50 відсотків і становить величину, що не забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на діяльність такої особи.

Відповідно до п.1 постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 року (*надалі – Постанова*) представниками влади є, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними й фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. У зв'язку із цим,

діяльність представника влади будується на взаємовідносинах з особами, які не знаходяться у його службовому підпорядкуванні (залежності) [4, с.11]. Представники влади вступають у державно-владні правовідносини з громадянами і юридичними особами у рамках зовнішньої діяльності. У багатьох представників влади взагалі відсутні підлеглі, але вони наділені владними повноваженнями стосовно широкого, невизначеного кола осіб (наприклад, слідчий, податковий інспектор, рядовий співробітник міліції і т.д.) [5, с.101]. Висновок про те, що той чи інший співробітник державного органу є представником влади, потрібно робити виходячи з аналізу його повноважень, закріплених у законі, положеннях, які регламентують права та обов'язки конкретного службовця. Інколи законодавство не конкретизує компетенцію службовців тих чи інших органів, визначаючи коло владних повноважень лише самого цього органу. У таких випадках потрібно враховувати те, які функції безпосередньо виконувалися особою.

Таким чином, представник влади характеризується: 1) наявністю владних повноважень, тобто здійснює державну або муніципальну владу; 2) правом вчиняти дії, що породжують правові наслідки для всіх чи великої кількості громадян[7, с.192]; 3) не зв'язаністю у своїй діяльності відомчими рамками[10, с.44; 18, с.97], тобто можливістю реалізовувати свої повноваження відносно осіб, які не підлеглі йому по службі.

Відповідно до п.1 Постанови організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції, окрім названого, можуть включати у себе формування кадрового складу, визначення трудових функцій, організацію праці чи служби підлеглих осіб, підтримання дисципліни, застосування заходів заохочення і дисциплінарних стягнень тощо. Суть цих функцій полягає у керівництві діяльністю інших людей чи в організації їхньої роботи[14, с.134]. Організаційно-розпорядчі функції – це юридично значима діяльність, здатна

породжувати, змінювати чи припиняти правовідносини, яка полягає у реалізації управлінської влади щодо підлеглих осіб чи їх трудової (службової) діяльності.

Згідно з п.1 Постанови адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). До таких функцій необхідно відносити також прийняття рішень про нарахування заробітної плати, премій, здійснення контролю за рухом матеріальних цінностей, визначення порядку їх зберігання, обліку і контролю за їх витрачанням тощо. Суть адміністративно-господарських функцій полягає в управлінні та розпорядженні чужим майном незалежно від форми власності[14, с.136], визначенні правової долі майна[9, с.81], а також у таких же діях щодо чужих грошових коштів.

Слід особливу звертати увагу на те, що згідно до п.1 Постанови працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник, тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки. Наведене роз'яснення розвинуто у обов'язкових до застосування висновках ВСУ (ст.458 КПК). Так, у разі якщо особа, займаючи посаду в органі державної влади, була уповноважена готувати та видавати офіційні документи, проте реалізація таких повноважень не передбачала вирішення питання по-суті, а лише фіксацію інформації, то при здійсненні цих повноважень вона не може бути визнана службовою особою (*постанова ВСУ від 08.10.2015 року по справі № 5-109кс15*). Проте якщо особа змістовно вирішує питання про можливість реалізації службових функцій іншою особою, при цьому оцінює по суті та за формою надані матеріали й приймає щодо них рішення у формі внесення такій службовій особі пропозиції про те, яке рішення має бути прийнято від імені органу, то таку особу слід визнавати службовою, незважаючи на те, що вона приймає остаточне рішення

не уповноважена (постанова ВСУ від 19.05.2016 року по справі № 5-72кс15(16)).

Регламентация у КК здійснення функцій службової особи за спеціальним повноваженням є не тільки зайвою і суперечливою, а й неповною, оскільки передбачається лише вказівка на джерело такого повноваження, тоді як виконання службових функцій за спеціальним повноваженням може мати місце лише тоді, коли: 1) належним є джерело повноважень, тобто зазначені обов'язки покладені на особу Українським народом, законодавством, правомочним органом чи службовою особою, або судом; 2) такі обов'язки покладені у встановленому законодавством порядку; 3) форма їх покладення допускається законодавством.

На думку деяких вчених до числа службових осіб можуть бути віднесені й особи, які можуть здійснювати юридично значимі дії, здатні породжувати, змінювати чи припиняти правовідносини[6, с.46]. Окремі науковці зазначають, що юридично значимі дії – це і є дії організаційно-розпорядчого характеру[13, с.7]. Відповідно до п.4 постанови Пленуму Верховного Суду РФ «Про судову практику у справах про зловживання посадовими повноваженнями і про перевищення посадових повноважень» від 16.10.2009 року до організаційно-розпорядчих функцій відносяться повноваження осіб по прийняттю рішень, які мають юридичне значення і тягнуть визначені юридичні наслідки.

Дійсно, реалізація організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій є юридично значимою діяльністю, але не кожна юридично значима дія є виконанням зазначених функцій, тому пов'язувати наявність службової особи лише з виконанням таких дій суперечить КК. У зв'язку із наведеним, проблемним у теорії кримінального права та правозастосуванні є питання про віднесення до службових осіб працівників, які здійснюють квазіуправлінську діяльність, тобто діяльність, яка хоча і близька до службової (у розумінні ч.3 ст.18 КК), але не є управлінською. Найбільш яскравими представниками квазіуправлінців є викладачі (при здійсненні контролю знань студентів шляхом прийняття іспитів та заліків) та лікарі (при видачі лікарських документів, які мають юридичне значення).

У науці кримінального права сформувалися дві протилежні позиції щодо вирішення цієї проблеми. Одні науковці вважають, що діяльність викладачів із прийому іспитів та заліків характеризується як професійна, а тому вони не можуть бути визнані суб'єктами службових злочинів[Див. напр.: 10, с.36; 14, с.202; 18, с.119-126], інші ж висловлюються за визнання такої діяльності управлінською, а викладачів при її здійсненні – службовими особами[5, с. 122; 16, с.98], на цих же підставах визнаються службовими особами лікарі при видачі лікарських документів, які мають юридичне значення[3, с.65-66].

Враховуючи, що КК не містить такої ознаки службової особи, як виконання юридично значимих дій (на відміну, наприклад, від КК Білорусії), тому віднесення викладачів та лікарів до категорії службових осіб за ознакою, яка є змістовно близькою до виконання організаційно-розпорядчих функцій, є не що інше як аналогія закону, яку відповідно до ч.4 ст.3 КК заборонено. Така діяльність відноситься до квазіуправлінської, під якою варто розуміти виконання повноважень, результати реалізації яких є правовими підставами для безпосереднього здійснення функцій службовою особою. Квазіуправлінською, виходячи із наведеного визначення, є діяльність аудиторів, оцінювачів та експертів, зловживання та підкуп яких кваліфікуються за ст.ст. 365-2 та 368-4 КК. У зв'язку із цим, корупційні діяння викладачів та лікарів за описаних вище обставин, а також інших квазіуправлінців, не зазначених у Кримінальному законі, слід кваліфікувати за цими ж статтями КК. Останнє пов'язано із тим, що такі квазіуправлінці фактично є особами, які надають публічні послуги.

З метою відокремлення більш суворих кримінально-правових інструментів щодо корупційних злочинів найвищих службових осіб України у межах режиму правового впливу на корупційні злочини у сфері публічної службової діяльності (публічного сектору) введені такі суб'єкти злочину як «суб'єкт декларування» (ст.366-1 КК) та «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (ст.368-2 КК). У ст.369-2 КК використовується схожий із останнім термін – «особа, уповноважена на виконання функцій держави», проте він у межах цього складу злочину не позначає його суб'єкта та охоплює більш широке коло осіб (незважаючи на

більш «вузьку» його назву). Зазначені вище суб'єкти злочинів хоча і визначається у КК, але такі визначення є бланкетними, оскільки для встановлення кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності, відсилають до Закону України «Про запобігання корупції».

Так, відповідно до примітки до ст.366-1 КК України суб'єктами декларування недостовірної інформації, є особи, які відповідно до ч.1 та ч.2 ст.45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Отже, ст.366-1 КК України розповсюджує свою дію не тільки на осіб, які є уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а й на осіб, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням зазначених функцій. Відповідно до п.1 примітки до ст.368-2 КК України особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є лише особи, зазначені у п.1 ч.1 ст.3 Закону України «Про запобігання корупції».

Таким чином, втрачається смисл у здійсненні фінансового контролю за майновим станом осіб, які є суб'єктами декларування, але не є суб'єктами незаконного збагачення, а саме: 1) особи, зазначені у пп. «а» п.2 ч.1 ст.3 названого Закону (посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у п.1 ч.1 зазначеної вище статті) та 2) особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Зазначену проблему необхідно вирішити шляхом уніфікації суб'єктів: 1) антикорупційного декларування; 2) адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю (ст.172-6 КУпАП); 3) кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації (ст.366-1 КК України) та незаконне збагачення (ст.368-2 КК України).

У законодавстві України відсутні визначення публічної послуги та особи, яка надає таку послугу. Враховуючи положення ст.ст.365-2 та 368-4 КК та пп. «б» п.2 ч.1 ст.3 Закону України «Про запобігання корупції» у КК для визначення особи, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, необхідно встановити у сукупності, що: 1) така особа прямо

віднесена до цієї категорії Кримінальним або іншим законом; 2) вона не є державним службовцем чи посадовою особою місцевого самоврядування; 3) особа провадить професійну діяльність, яка 4) пов'язана з наданням публічних послуг. Осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (за переліком із КК) за характером повноважень можна розділити на дві групи: 1) особи, що здійснюють юридично значиму діяльність, тобто ту, яка породжує, змінює чи припиняє правовідносини (нотаріус, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя); 2) особи, що здійснюють квазіуправлінську діяльність (аудитор, оцінювач, експерт, викладач при оцінюванні знань, лікар при наданні юридично значимих документів тощо). Із врахуванням наведених ознак необхідно визначати чи є особа такою, що надає саме публічні послуги.

Разом із тим, варто погодитися, що арбітражний керуючий, уповноважена особа або службова особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за своїм правовим статусом належать до службових осіб[17, с.9-10]. Те саме стосується члена трудового арбітражу та третейського судді, оскільки вони можуть бути уповноважені виносити рішення по суті питання, яке є обов'язковим для сторін спору. Такий висновок додатково обґрунтовується також тим, що згідно до ч.4 ст.18 КК та п.2 примітки до ст.364 КК іноземні третейські судді та особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому є службовими особами.

Поняття «працівник правоохоронного органу» необхідно визначати відповідно до розуміння ознак цього суб'єкта злочину лише за змістом його застосування у КК, використовувати при цьому положень інших законів і, зокрема, Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 року не можливо (*п.4 мотивувальної частини рішення КСУ від 18.04.2012 року по справі № 1-13/2012*). Разом із тим, при визначенні цього поняття слід враховувати змістовні ознаки правоохоронного органу, якими є здійснення ним правозастосовних або правоохоронних функцій. При цьому за висновком КСУ напрями діяльності, вказані у абз.2 п.1 ст.2 зазначеного Закону, не можна вважати додатковими

підставами для віднесення органів, що провадять таку діяльність, до правоохоронних, а працівник органу державної виконавчої служби не є працівником правоохоронного органу у розумінні КК (*п.3 мотивувальної та п.1 резолютивної частин рішення КСУ від 18.04.2012 року по справі № 1-13/2012*). Також слід мати на увазі, що системне тлумачення назви розділу XVII Особливої частини КК, назви ст.365 КК, а також форм об'єктивної сторони цього злочину дає підстави стверджувати, що працівник правоохоронного органу – це різновид службової особи і йому притаманні її ознаки.

Згідно примітки до ст.369-3 КК, яка є бланкетною, так як відсилає до Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» від 03.11.2015 року, суб'єктами протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань є спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, та посадові особи у сфері спорту. Визначення цих суб'єктів злочину закріплені у ст.1 зазначеного Закону. Так, спортсмен – фізична особа, яка систематично займається певним видом (видами) спорту, визнаним в Україні, та бере участь у спортивних заходах. Допоміжний спортивний персонал – будь-який тренер, наставник, менеджер, агент, працівник команди, офіційна особа команди, медичний та інший персонал, що обслуговує або лікує спортсменів, які беруть участь або готуються до спортивних змагань. Посадова особа у сфері спорту – власник, акціонер, керівник чи працівник юридичної особи, яка організовує і сприяє спортивним змаганням, а також особи, уповноважені на проведення офіційного спортивного змагання; керівники і працівники міжнародної спортивної організації, інших компетентних спортивних організацій, що визнають змагання.

Для наявності складів злочинів розділу XVII Особливої частини КК, у яких суб'єкт є спеціальним, слід встановити не тільки ознаки такого суб'єкту, а й те, що його спеціальний статус був використаний для вчинення злочину, що зумовлено особливими характеристиками об'єкту кримінально-правової охорони. У зв'язку із цим, всі такі злочини є злочинами зі спеціальним складом.

Описані вище властивості злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, тією чи іншою мірою консолідують їх у відповідну групу та входять до більшості їх складів. У зв'язку із цим, правильне їх розуміння та застосування суттєвим чином впливає на межі кримінально-правової заборони, що встановлені нормами розділу XVII Особливої частини КК.

Список використаних джерел:

1. Fukuyama Francis. What is Corruption? / Francis Fukuyama // Against Corruption: a collection of essays (Policy paper) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/against-corruption-a-collection-of-essays/against-corruption-a-collection-of-essays>.
2. Аслаханов А.А. Проблемы уголовно-правовой борьбы с взяточничеством / А.А. Аслаханов // Государство и право. – 1993. – № 4. – С. 81-88.
3. Аснис А.Я. Уголовная ответственность за служебные преступления в России / А.Я. Аснис. – М. : АО «Центр ЮрИнфо», 2004. – 396 с.
4. Владимиров В.А., Кириченко В.Ф. Должностные преступления / В.А. Владимиров, В.Ф. Кириченко. – М., 1965. – 42 с.
5. Волженкин Б.В. Служебные преступления / Волженкин Б.В. – М. : Юрист, 2000. – 368 с.
6. Галахова А.В. Превышение власти или служебных полномочий. Вопросы уголовно-правовой квалификации / Галахова А.В. – М. : Юрид. лит., 1978. – 95 с.
7. Гельфанд И.А. Хозяйственные и должностные преступления в сельском хозяйстве / Гельфанд И.А. – К., 1970. – 252 с.
8. Дудоров О.О. Про законодавче втілення ідеї диференціації кримінальної відповідальності за службові злочини в публічній та приватній сферах / О.О. Дудоров // Новітні кримінально-правові дослідження – 2015 : збірник наукових праць / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченко. — Миколаїв : Іліон, 2015. — С.247-252.

9. Дудоров О.О. Спiрнi питання кримiнально-правового поняття «Посадова особа» / О.О. Дудоров // Актуальнi проблеми розвитку суспiльної думки i практики управлiння : зб. наук. праць / Запорiзький iн-т держ. та мунiцип. управлiння. – Вип. 3. – Запорiжжя : РВП «Видавець», 1997. – С. 81-88.

10. Здравомыслов Б.В. Должностные преступления. Понятие и квалификация / Здравомыслов Б.В. – М. : Юридическая литература, 1975. – 168 с.

11. Квициния А.К. Должностные преступления / А.К. Квициния. – М. : Российское право, 1992. – 223 с.

12. Кириченко В.Ф. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву / Кириченко В.Ф. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 184 с.

13. Кушниренко С.П. Субъекты взяточничества / С.П. Кушниренко // Следователь. – 2007. – № 2. – С. 6-10.

14. Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія / Р.Л. Максимович. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 304 с.

15. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М.І. Мельник. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.

16. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М.І. Мельник. – К. : Парламентське видання, 2000. – 256 с.

17. Рябенко М.В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / М.В. Рябенко. – Київ, 2016. – 267 с.

18. Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов. – К.: Наук. думка, 1978. – 303 с.

19. Трайнин А. Должностные и хозяйственные преступления / А. Трайнин. – М.: Юрид. издат. НКЮ СССР, 1938. – 136 с.

20. Чугуніков І.І. Поняття злочинів у сфері службової діяльності: історія питання та сучасний стан проблеми / І.І. Чугуніков // Актуальні проблеми політики. – 2008. – Вип. 33. – С. 76-83.